

CA'FER b. MANSÜRÜ'L-YEMEN

(جعفر بن منصور اليمن)

Ebü'l-Kâsım Ca'fer b. el-Hasen
b. Ferah (Ferec) b. Havşeb
(ö. 360/970 [?])

Tanınmış İsmâilî müellifi.

266 (879) yılında İmam Hüseyin b. Ahmed tarafından İsmâiliyye'yi yaymak maksadıyla Kûfe'den Yemen'e gönderilen, daha sonra bu hususta yaptığı başarılı çalışmalarından dolayı "Mansürü'l-Yemen" unvanını alan İbn Havşeb'in oğlu olup Yemen'de doğmuştur (W. Ivanow'a göre ise İbn Havşeb'in torunu yahut torununun oğlu olmalıdır, bk. *Ismaili Literature*, s. 21). Hüseyin b. Ahmed'in ölümünden sonra oğlu Ubeydullah el-Mehdî, İbn Havşeb'e bir mektup göndererek kendisinin Ali neslinden gelen meşrû İsmâilî imamı olduğunu belirtmişti (286/899). Metni Ca'fer b. Mansürü'l-Yemen'in *el-Ferâ'iz* ve *hudûdü'd-dîn* adlı eserinde yer alan bu mektup üzerine İbn Havşeb yeni imama bağlandı ve onun hizmetinde çalıştı. Vefat edince (302/914-15) Ca'fer dışındaki oğulları İsmâiliyye'den uzaklaştılar. Ca'fer babasından sonra, Yemen İsmâilî devletinin liderliğini üstlenen Abdullâh b. Abbas eş-Şâverî ile anlaşamayan ağabeyi Ebü'l-Hasan'ın davranışlarından huzursuz olduğu için Yemen'i terketti ve Tunus'taki Mehdiye'ye gitti (322/934). Bu sırada Ubeydullah el-Mehdî ölmüş, yerine oğlu Kâim-Biemrillâh imam olmuştu. Yeni imamdan büyük ilgi gören Ca'fer, çok geçmeden İsmâiliyye'nin en büyük âlim ve dâî'lerinden biri oldu; Fâtımîler'in Mağrib'de Hâricî Ebü Yezîd en-Nükkârî ile mücadelelerinde aktif rol oynadı. Muiz-Lidînillâh zamanında "Seyyidü'l-ulemâ ve'l-fukahâ" unvanı ile taltif edilerek malî bakımdan da desteklendi. Ca'fer'in 360 (970) yılı civarında öldüğü tahmin edilmektedir.

Eserleri. Ca'fer b. Mansürü'l-Yemen'in bir kısmı babası İbn Havşeb'e de nisbet edilen ve hemen hepsi İsmâilî akaidiyle ilgili olan yirmi kadar eserinden bazıları şunlardır: 1. *Kitâbü'l-Keşf*. Kur'an âyetlerinin aşırı batinî yorumlara tâbi tutulduğu bu eserde "et-Tîn" Hasan, "ez-Zeytûn" Hüseyin, "Tür-i sînîn" Hz. Peygamber ve "el-Beledü'l-emîn" de Ali olarak te'vil edilmiştir. Eser R. Strothmann (London ve Bombay 1952) ve Mustafa Gâlib (Beyrut 1984) tarafından neşredilmiştir. 2. *Serâ'irü'n-nutakâ*. 3. *Esrârü'n-nutakâ*.

Hemen hemen aynı konuları ele alan bu eserlerden ikincisi, ilkinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş nüshası olarak görünmektedir. Her ikisinde de Âdem, Nüh, İbrâhim, Mûsâ, İsâ, Muhammed ve Muhammed b. İsmâil gibi nâtik*ların te'villerine yer verilmiş, *Esrârü'n-nutakâ*'da ise Ca'fer es-Sâdık'ın ölümünden sonraki Şii fırkaları da ele alınmıştır. Eserin bu kısmının metni ve İngilizce tercümesi *The Rise of the Fatimids* içinde (s. 81-106, 275-304) yayımlanmıştır. 4. *eş-Şevâhid ve'l-beyân*. Hz. Ali ile onun soyundan gelen imamların ve bunların tayin ettiği görevlilerin faziletleri hakkında âyetlerden ve Kur'an'daki peygamber kıssalarından delil gösteren bir eserdir. 5. *el-Ferâ'iz ve hudûdü'd-dîn*. Bazı kaynaklarda *Te'vilü'l-ferâ'iz* adıyla da anılan eser Yûsuf, Kehf ve Nûr sûrelerinin batinî te'villerini ve Ubeydullah el-Mehdî'nin imam olduktan sonra Yemen'e gönderdiği mektubu ihtiva etmektedir. 6. *er-Riçâc fi'l-bâtın*. Namaz, oruç, biatın yenilenmesi (tecdîdü'l-bey'a), da'vet* hiyerarşisi, imam, hüccet ve diğer mezhep görevlileri konularında yazılmış olan bu eser, diğer İsmâilî yazarların bahsetmedikleri da'vet organizasyonu hakkında bilgi vermesi bakımından önem taşımaktadır. 7. *Te'vilü'z-zekât*. Eserde zekâtın batinî ve mistik yönü üzerinde durulmaktadır. 8. *Te'vilü sûreti'n-Nisâ* (Risâletü Te'vilü sûreti'n-Nisâ; son beş eserin yazma nüshaları için bk. Poonowala, s. 72-73). 9. *el-Feterât ve'l-kırânât. el-Cefrû'l-esved* diye de adlandırılan ve Hz. Ali'den gelen gizli bilgileri ihtiva eden eserde, 524'te (1130) kaybolduğu iddia edilen Fâtımî Halifesi Âmir-Biahkâmilâh'ın oğlu Tayyib'e atflarda bulunulması sebebiyle, kitabın Ca'fer b. Mansürü'l-Yemen'e ait olduğu konusunda şüpheler ileri sürülmüştür (bk. Ivanow, *Ismaili Literature*, s. 21). 10. *Te'vilü'l-hurûfi'l-mu'ceme* (bk. Poonowala, s. 73). 11. *Sîretü İbn Havşeb*. Yazara aidiyeti şüpheli olan bu risâle İdris İmâdüddin tarafından *Uyûnü'l-ahbâr*'da kullanılmış ve Heinz Halm'ın yaptığı Almanca tercümesi *Die welt des Oriens*'te (XII [1981], s. 107-135) yayımlanmıştır. 12. *el-Âlim ve'l-ğulam*. İsmâiliyye'nin popülar bir tarzda ele alınıp tanıtıldığı bu eserin de Ca'fer'e nisbeti şüphelidir (bk. Ivanow, *Ismaili Literature*, s. 22; Poonowala, s. 74-75). 13. *Te'vilü emşâli'l-Kurân*. 14. *el-İsmü'l-a'zam*. 15. *Kaşâ'id* (eserlerin yazma nüshaları ve değerlendirilmeleri için bk. el-Mecdü', s. 138-

139, 187-188, 190-191, 265-269; Ivanow, *Ismaili Literature*, s. 21-22; Poonowala, s. 70-75).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Mâlik el-Yemânî, *Keşfü esrârü'l-Bâtiniyye* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Kahire 1357/1939, s. 39-42; İdris İmâdüddin, *Târîhu'l-hulefâ'il-Fâtimiyyin bi'l-mağrib, el-Kismü'l-hâş min Kitâbi 'Uyûnü'l-ahbâr* (nşr. M. Ya'lâvî), Beyrut 1985, s. 78, 570-571; İsmâil b. Abdurrahman Ecîni el-Mecdü', *Fehresetü'l-kütüb ve'r-resâ'il* (nşr. Ali Nakî Münzevî), Tahran 1344 hş., s. 75, 134, 138-139, 186-188, 190-191, 240-241, 257, 260, 265-269, 278, 280, 296, 297; W. Ivanow, *A Guide to Ismaili Literature*, London 1933, s. 36; a.mlf., *The Rise of the Fatimids*, Calcutta 1942, s. 16, 18, dipnot 2, s. 275-304, metinler kısmı, s. 81-106; a.mlf., *Ismaili Literature*, Tahran 1963, s. 21-22; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 34; Sezgin, *GAS*, I, 578-579; İsmail K. Poonowala, *Biobibliography of Ismaili Literature*, Malibu-California 1977, s. 70-75; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtimiyye*, Kahire 1981, s. 483-488; Tâhâ el-Velî, *el-Şarâi'ât*, Beyrut 1981, s. 182-184; Henry Corbin, *Cyclical Time and Ismaili Gnosis*, London 1983, s. 170, dipnot 2; S. M. Stern, "Poems on the Rebellion of Abû Yazîd", *Studies in Early Ismâ'îlism*, Leiden 1983, s. 146-152; Husain F. Al-Hamdanî, "Some Unknown Ismaili Authors and their Works", *JRAS* (1933), s. 370-371; Abbas Hamdanî, "Evolution of the Organisational Structure of the Fâtimî Da'wah", *Ar.S*, III (1976), s. 89-91; H. Halm, "Dja far b. Mansûr al-Yaman", *EI² Suppl.* (İng.). s. 236-237.

MUSTAFA ÖZ

CA'FER b. MÜBEŞŞİR

(جعفر بن مبشر)

Ebû Muhammed Ca'fer b. Mübeşşir
b. Ahmed es-Sekafi el-Kasabi
(ö. 234/848-49)Bağdat ekolüne bağlı
Mu'tezile kelâmcısı, fakih.

Hayatı hakkındaki bilgiler oldukça yetersizdir. Bağdat'ta doğdu ve ömrünün çoğunu burada geçirdi. Kelâm ilmini Ebû Mûsâ el-Murdâr'dan öğrendi. Haşviyye'nin ileri gelenlerinden biri olan kardeşi Hubeş ve Cehmiyye'nin önemli âlimlerinden Bişr b. Gıyâs ile münazaralarda bulundu. İknâ kabiliyeti ve güzel hitabeti sayesinde Zeydiyye'ye mensup olan Âne (Fırat civarında bir bölge) halkını Mu'tezile mezhebine çevirdiği rivayet edilir. Darbimesellere konu olacak derecede zâhidâne bir hayat yaşadı. Siyasetin dışında kalmayı tercih ederek Halife Vâsik-Billah ile yakın adamı İbn Ebû Duâd'ın ısrarla yaptıkları kadılık tekliflerini ve gönderdikleri külliyyetli miktardaki ikramları kabul etmedi. Bağdat'ta öldü.